

СЕКЦІЯ 1
SECTION 1

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ
PEDAGOGICAL SCIENCES

УДК 929:37(477)(035)]:[026:37](477.411)ДНПБ

Дерев'янко Т. М.

молодший науковий співробітник

відділу педагогічного джерелознавства та біографістики,

Державна науково-педагогічна бібліотека України

імені В. О. Сухомлинського,

Середа Х. В.

науковий співробітник

відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

Державна науково-педагогічна бібліотека України

імені В. О. Сухомлинського

**ЕНЦИКЛОПЕДИЧНІ СЛОВНИКИ ПРО ОСВІТЯН У ФОНДІ ДЕРЖАВНОЇ
НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Трансформаційні процеси в галузі освіти України, розпочавшись із проголошенням незалежності, не вщухають і донині, а з кожним роком набирають нової сили й видозміни. Так і має бути, адже освіта, як і будь-яка інша сфера людської діяльності, не стоїть на місці – з'являються новітні тенденції, інновації, зрештою, виклики, що потребують адекватної й своєчасної відповіді. З огляду на це набуває особливої актуальності вивчення історії української освіти, педагогічної думки, зокрема крізь призму життя й діяльності видатних освітян із метою осмислення та переоцінки їхніх напрацювань із ракурсу ХХІ ст. Крім того, як зазначає Л. Березівська, ще однією причиною, котра актуалізує дослідження в цьому напрямі, є “необхідність поширити демократичні та гуманістичні ідеї про розвиток української освіти задля підвищення значущості використання педагогічного

біографічного знання в освітньому процесі; зміцнення національної ідентифікації співгромадян, консолідації українського суспільства” [1, с. 158].

Результатом таких наукових розвідок нерідко стають енциклопедичні словники як вид довідкової літератури, що “містить упорядкований за алфавітним або тематичним принципами перелік певних понять (слів, словосполучень), термінів тощо із поясненням їхнього значення, але без широкого потрактування суті явищ” [7, с. 55]. Зрозуміло, що мова йде про галузеві (педагогічні / освітні) енциклопедичні словники.

Джерелознавчий пошук, зокрема з-поміж наявних у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) видань, дає підстави стверджувати, що від проголошення незалежності України енциклопедичних словників, у яких було б представлено життєтворчість як вітчизняних, так і світових видатних освітян, підготовлено не так і багато.

За змістом всіх їх можна умовно поділити на дві групи: загальнопедагогічної / загальноосвітньої тематики та власне біографічні.

Першу групу утворюють словники, які висвітлюють поняттєво-термінологічні засади педагогіки; проблеми історії, теорії та практики української освіти; сучасні освітні парадигми й концепції тощо. Поряд із цією інформацією вони містять і статті про знаних педагогів, чия діяльність мала вплив на поступ вітчизняної освітньої галузі. Серед таких видань: “Український педагогічний словник” (1997) С. У. Гончаренка [2], “Український педагогічний енциклопедичний словник” (2011) цього ж автора [3], “Педагогічний словник” (2001) за редакцією М. Д. Ярмаченка [10], “Енциклопедія освіти” (2008, 2021) за редакцією В. Г. Кременя [5; 6].

До другої групи належать праці, де стисло представлено біографічні довідки як про знаних, так і маловідомих освітян, об’єднаних за спільним критерієм. Це може бути певний хронологічний період, на який припадає діяльність того чи іншого педагога, як бачимо, наприклад, в енциклопедичному біографічному словнику “Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.)” [9], підготовленому співробітниками ДНПБ

України ім. В. О. Сухомлинського (2025). Ще однією ознакою, яка консолідує біографічні відомості в одній книжці, є приналежність до певного закладу освіти. Сюди належать, зокрема, такі видання: “Професори Одеського (Новоросійського) університету” (у 4 т., 2005) [12], “Професори Київського університету” (2019) [11], “Біографічний словник завідувачів кафедр та професорів Національного медичного університету імені О. О. Богомольця (1841–2006)” (2006) В. Ф. Москаленка та І. М. Полякової [8] тощо. Варто виділити й географічний критерій, тобто подання інформації про освітян конкретної місцевості. Прикладом такого видання може слугувати “Педагогічний Олімп Одещини” (2008) Д. М. Демченка [4], де зібрано біографії освітніх діячів Одеської області.

Отже, за роки незалежності України зусиллями науковців підготовлено й оприлюднено різні види енциклопедичних словників про освітян, завдяки чому широким колам громадськості стає доступною біографічна інформація про відомих, маловідомих або й взагалі незнаних педагогів, їхні напрацювання та внесок у розвиток педагогічної думки й освіти. Із цими виданнями, зокрема, можна ознайомитися в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Список літератури

1. Березівська Л. Енциклопедичний біографічний словник як форма представлення колективного портрета педагогів України (друга половина XIX – початок XX ст.): критерії та підходи. *Biography. Біографіка. Біографістика* : зб. пр. Ін-ту біогр. дослідж. : електрон. наук. вид. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2023. С. 158–162.

2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. Київ : Либідь, 1997. 374 с.

3. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / Семен Гончаренко ; [відп. за вип. В. Власюк]. Вид. 2-ге, допов. і випр. Рівне : Волинські обереги, 2011. 519 с.

4. Демченко Д. М. Педагогічний Олімп Одещини : [біогр. енцикл.] / Демченко Д. М. [та ін.] ; Одес. ін-т удоскон. учителів. Вид. 2-ге, допов. Одеса : РВА “СМІЛ”, 2008. 335 с.

5. Енциклопедія освіти / АПН України ; [голов. ред. В. Г. Кремень ; чл. редкол.: І. Д. Бех, Н. М. Бібік, В. Ю. Биков, В. І. Бондар, М. Б. Євтух, І. А. Зязюн та ін.]. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1036 с.

6. Енциклопедія освіти / НАПН України ; голов. ред. В. Г. Кремень ; [заст. гол. ред.: В. І. Луговий, О. М. Топузов ; відп. наук. секр. С. О. Сисоєва ; чл. редкол. О. І. Ляшенко та ін.]. Вид. 2-ге, допов. та перероблене. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1143 с.

7. Матеріали до словника енциклопедичних термінів. *Енциклопедичний вісник України*. 2018. Число 10. С. 50–82.

8. Москаленко В. Ф. Біографічний словник завідувачів кафедр та професорів Національного медичного університету імені О. О. Богомольця (1841–2006) / В. Ф. Москаленко, І. М. Полякова. 3-тє вид., випр. і доповн. Київ : Книга плюс, 2006. 303 с.

9. Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.) : енциклопедичний біографічний словник / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [авт.: Березівська Л. Д., Сухомлинська О. В., Коляда Н. М., Кочубей Т. Д., Міхно О. П., Антонець Н. Б., Середа Х. В. ; наук. ред. Березівська Л. Д.]. Електрон. вид. Вінниця : ТВОРИ, 2025. 510 с. DOI: 10.33407/lib.NAES.id/745951.

10. Педагогічний словник / за ред. Ярмаченка М. Д. Київ : Пед. думка, 2011. 516 с.

11. Професори Київського університету : короткий біограф. Довідник / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка ; [редкол.: Л. В. Губерський та ін. ; наук. ред. Ю. В. Латиш]. Київ : Київський університет. 2019. 634 с.

12. Професори Одеського (Новоросійського) університету : біогр. словник : у 4 т. / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Наук. б-ка. Вид. 2-ге, доповн. Одеса : Астропринт, 2005.